

»Inga« – en Jolle fra Lundby

af Kaj Nykjær Jensen

I Tåsinge Årbog, 1995, kan man læse om bådebyggeriet i Lundby, der var i funktion gennem to generationer fra 1880 til 1959. Det giver anledning til nærværende beretning om smukkejollen »Inga«, som min farfar fik bygget der i 1911, og som lige siden har sejlet i Det Sydfynske Øhav. Til beretningen hører for perspektivets skyld lidt af historien om min farfar og hans families rødder på Tåsinge. Hovedhensigten er imidlertid at dokumentere en eksisterende Lundby-jolles historie, hvilket må være på sin plads netop i år, hvor arketyper er forevigt på et smukt dansk frimærke.

Familien på Tåsinge

Forhistorien begynder faktisk i Lundby, hvor min oldefar Rasmus Jensen »Strynbo« som 23-årig byggede huset på Lundbyvej 72. Indskriften »RJS 1884« i gavlen bevidner stadig bygherre og byggeår. Med den adresse blev han omtrent genbo til den kun lidt ældre, næsten nyetablerede bådebygger på Lundbyvej 69, og der udviklede sig gennem et par generationer et venskabeligt forhold mellem de to familier. RJS's moder Karen og stedfaderen Niels Jørgensen Bønnelykke drev en gård i Stjoul, som RJS overtog i forpagtning efter Bønnelykkes død i 1892. Familien beholdt imidlertid huset i Lundby, først som aftægtsbolig for RJS's moder, senere også for hans enke, og kontakten til bådebyggerne blev bevaret. I Stjoul drev RJS lidt fiskeri ved siden af landbruget, og han havde en jolle »Inga«, som vi senere kaldte Den Gamle Inga, ikke at forveksle med den nye fra 1911. Et familiefoto fra omkring 1902 viser RJS med kone og børn i Den Gamle Inga ud for Stjoul's kyst. Det er ikke dokumenteret i familiekroniken at denne jolle er fra Lundby,

men omstændighederne taler for det; i så fald viser fotografiet et tidligt eksemplar (måske fra 1880'erne), som synes lidt skarpere og spidser end den senere »Inga« fra 1911.

Min farfar blev født i Lundby i 1886 og fik navnet Hans Peder Sørensen Jensen; i daglig tale blev han i al min tid kaldt Hans Jensen (HJ). Det extra efternavn kom fra oldemor, Stine Andrea Laurette Sørensen (SALS). HJ hævdede bestemt at kunne huske opstandelsen i Lundby den dag i 1889 da nogle koner kom hjem fra Nørreskov og fortalte om fundet af Elvira Madigan og Sixten Sparre. Han er ikke med på ovennævnte familie billede, idet han på det tidspunkt var sat i lære hos snedker H. N. Klemmesen i Lundby. Valget af fag var ikke hans eget, han ønskede at komme til søs, men

Hans Jensen ved roret i »Inga« engang omkring 1915 - 1920, i god sømassig mundering. Navnebrættet ses under rorpinden. Billedet er taget af en kollega fra Johansens værft i Marstal, Adolf Rasmussen.

Rasmus Jensen »Strynbo« i sin jolle ved Stjoul, ca 1902, sammen med hustru Stine og fire af deres seks børn. Ved årerne er den yngste søn Thorvald, som siden overtog familiens hus i Lundby og blev en af Tåsinges første vognmænd. Omstændighederne taler for at dette er en tidlig Lundby-jolle.

forældrene mente altså at han hellere skulle blive snedker. Umiddelbart har den holdning undret: RJS havde selv sejlet (jagt Anes Minde af Rudkøbing, bramsejlskonnert Hjalmar af Troense); SALS far var skipper, og hendes brødre Simon og Søren endte som velaflagte frugtskipper og redere i Troense. Forældrene har imidlertid kunnet give nogle grunde til at holde drengen i land: SALS mistede en ung bror til søs, og RJS's far forsvandt i Nordsøen det år RJS blev født. Snedker- og tømmerfaget havde nu i øvrigt også fortilfælde i SALS's slægt; bl. a. ser der ud til at være en forgrening fra skibsbyggerdynastiet Møller i Troense.

Som udlært snedker (efter RJS's død i 1905) kunne HJ sætte sin egen kurs, og efter et lille års arbejde som skibstømmer hos Jacobsen i Troense mønstrede han i 1906 ud som tømmermand. Det liv fortsatte i et fast mønster til 1911, kun afbrudt af fire måneders værnepligt

på krydseren Heimdal i 1909: udmønstre om foråret med dampere som mest gik til Middelhavet efter frugt, afmønstre efter den sidste tur over Biscayen om efteråret, og tilbringe vinteren lunt hjemme i Stjoul og Lundby.

»Inga«s kontrahering, byggedata, og senere modifikationer

Historien om »Inga« begynder egentlig under en af de første rejser på Middelhavet, hvor HJ tilsyneladende overvejer projektet og i al fald (med uøvet hånd) skitserer navnebrædtet i sin lommebog. Der gik dog en tid inden ordren på en 18-fods to-smakket jolle blev afgivet til bådebyggeren i Lundby. Leveringen skete i november 1911, hvor HJ afmønstrede fra sin sidste hyre og slog sig ned i Ommel som nygift skibstømmer med arbejde i Marstal.

»Inga« blev kontraheret for en pris af 150 kr

»Inga« ca 1920, med den oprindelige rigning. Billedet er taget ved Skovballe under en udflugt med kolleger og venner fra Marstal og Ommel. Hans Jensen står forrest på broen. Manden med guitaren (siddende ved stormasten) er skibstømrer Adolf Rasmussen; ved hans venstre side, med korslagte arme, står Hans Jensens ældste søn, Gerhard.

(uden rigning), hvad der var et par kroner mere end to måneders hyre for en tømmersmand. Byggematerialerne var standard: bord af kalmar-fyr, spanter og stævn af eg, køl af bøg, lønning med tilhørende stødliste af eg. I spanter og køl brugtes ligeledes som standard galvaniserede »norske søm«, der har et karakteristisk kileformet længdesnit og en mejselformet spids; de var blødere end almindelige søm, og spidsen kunne bukkes helt om uden at galvaniseringen sprang af. Bordene under vandlinjen blev efter særlig aftale udført med kobbernitte; over vandlinjen blev galvaniserede jernnitte anvendt. Prisen var beregnet som 8 kr per fod i standardudførelsen, plus 6 kr som et tillæg dels for kobbernitte, dels for et smalt sejldæk. Jollen blev efter leveringen udrustet med den klassiske to-smakkerig. Til udstyret hørte også et stok-anker, et navne-

brædt efter ovennævnte design, samt et udskåret øsekar, overtaget fra Den Gamle Inga med RJS's initialer indridset. Dette udstyr er bevaret; ankeret bruges stadig, og holder bedre end hvad man ofte ser til joller i dag. Jollen kunne let ros med to sæt årer, der sad mellem trætolde i såkaldte toldebord, der var af egetræ og naglet til lønningen.

Sammenlignet med billedet af RJS's gamle jolle syner HJ's »Inga« med rundere stævne og en lidt fyldigere form for og agter. Denne rundere og fyldigere form fik jeg i en tidlig alder udpeget som kendetegn på godt bådebyggerhåndværk, og typisk for en rigtig Lundby-jolle fra Jens Jensens hånd. Skulle der sammenlignes til andre joller måtte man altid hen og se om den var »spidsrumpet«, eller om den nu også lignede »Inga«.

Det må dog retfærdigvis nævnes at enhver

»Inga« ca 1938, efter ombygning og omrigning. Billedet er taget ved Ballen af naboens søn Kr. Markert, som senere blev fotograf og slog sig ned i Glamsbjerg. I jollen er Hans Jensen med sønnerne Harry (til rors) og Edvard (nærmest masten). Harry blev bådebygger og har siden foretaget de nødvendige reparationer for at holde jollen sødygtig. Edvard blev kendt, da han som pensionist sejlede med på en to-mandsfærd jorden rundt (1991 - 1994) i en sejlbåd fra Ballen.

jolle blev bygget efter kundens smag og ønsker. Formen kunne varieres indenfor visse grænser; man brugte normalt ikke konstruktionstegninger, men støttede sig til et sæt skabeloner. Min far, der blev bådebygger, arvede siden nogle af Jens Jensens skabeloner, bl.a. et sæt han havde brugt da han i 1949 byggede sig en 16 fods motorjolle. Disse skabeloner angiver kun tre spantetværsnit plus stævnene; resten var overladt til kundens ønsker og/eller bådebyggerens fantasi og hånddelag.

I familien har vi altid omtalt »Inga« blot som »jollen«. Hvis man spurgte farfar om typen, sagde han at det var en kragejolle, hvad vi som børn fandt morsomt og uforklarligt. Ordet smakkejolle blev også brugt, men det var ment som en betegnelse for rigningstypen.

Billederne fra de første år viser »Inga« med

to smakker og et topsejl. Stormasten er støttet af to vanter, formasten kun af et stag. En fok kunne rigges på et løst spryd. Den fulde sejlføring var ganske anselig for jollens størrelse, og ballast var nødvendig for stabiliteten. Farfar fortalte at han engang tog til kapsejlsads ved Ommel med hele 700 pund jernballast, i forventning om hårdt vejr; desværre udeblev det hårde vejr, så med den dødvægt kom han temmelig sent hjem.

Billederne viser også at de oprindelige smakker var syet med to »reb« (dvs to vandrette rækker af tjavsere til brug ved rebning af sejlet), og at sprydstagen blev sat på styrbords side af den forreste smakke, på bagbords side af den anden. Sprydstagerne står i hampe-stropper som er lagt omkring masterne og kan forskydes op og ned efter behov. Smakkerne er sat

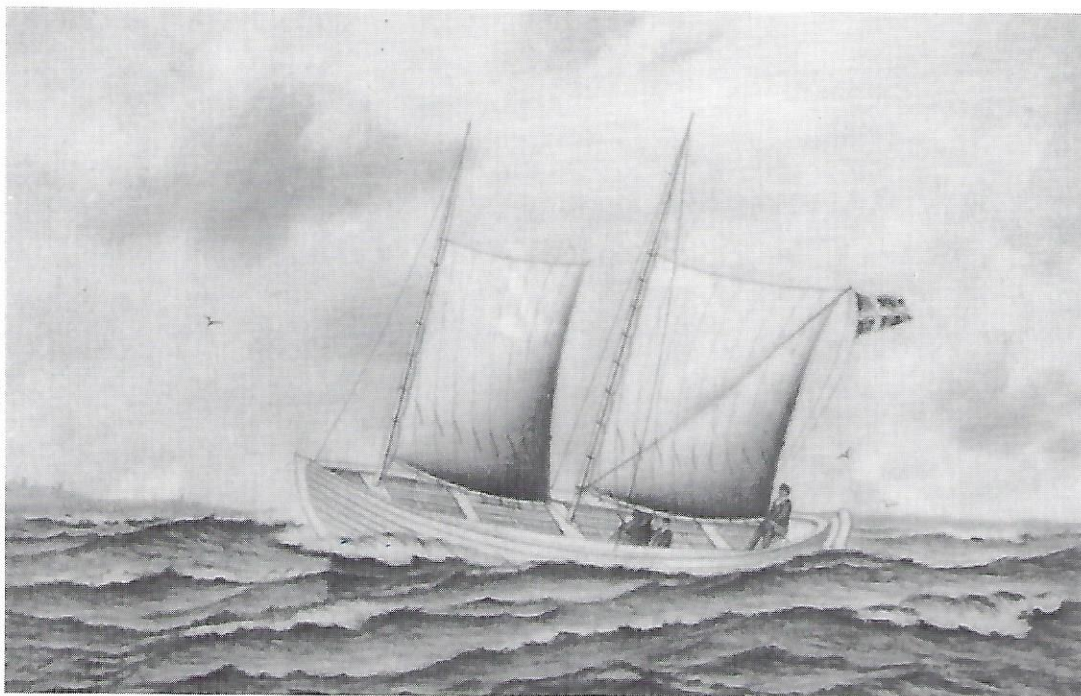
»Inga« fotografert af Herman Jacobsen ved havnemolen i Marstal, 1920.

med en såkaldt lidse-line, der er hægtet om masten med karabinhager; med den metode kunne smakkerne let rigges af og på, og det var en fast regel altid at tage sejlene med hjem til tørring efter endt tur; med den omsorg har de seneste to sæt bomuldssejl til »Inga» kunnet holde i 33 år mellem hver udskiftning. Systemet med den hægtede lidseline er muligvis indført fra Ærø, i al fald har man set mange andre smakkejoller i øhavet uden denne finesse.

Man kan af billederne se at jollen fra starten var helt åben, bortset fra et ganske smalt sejl-dæk som ikke går helt frem til stævnene. Tidligt i 1920'erne tilføjede HJ et lille fordæk. I 1929 foretog han en mere vidtgående ombygning, bl. a. med henblik på at kunne fiske med ålevod. Den forreste mast blev taget ud, den anden blev flyttet lidt frem og forlænget ca 20 tommer ved hjælp af en mastekiste. En større

smakke og en fok blev syet i Svendborg hos Holm Rasmussen i Brogade; topsejlet blev bibeholdt. Med det ny maste-arrangement kunne det forreste sæt åretolde ikke længere bruges. Billeder af den ændrede rig viser at den ny smakke blev syet med tre »reb«, men at den i øvrigt er sat med lidseline og sprydstagen på bagbords side som oprindeligt. Skroget blev ved den lejlighed ændret på to punkter: en dam blev indrettet til brug ved vodefiskeriet, og fordækket blev udvidet med et lille ruf, der muliggjorde en meget nødtørftigt overnatning om bord. Med dam blev ballast overflødig.

Dammen sløjfede HJ i 1964 med henblik på at lette fremtidigt vedligehold. Det skete ved at udskifte de berørte bord samt enkelte andre, der ved gentagne udtørringer med tiden havde udviklet sprækker. De ny bord var af lærk. Et par såkaldte »skvætbord« blev tilføjet; det er et par lodrette bord løst monteret på

H. A. Hansens skibsportræt fra 1921. Tegningen er baseret på Herman Jacobsens foto, men gengivelsen er sket med kunstnerisk frihed.

lønningen fra ruffet til toldebordene som beskyttelse mod det sprøjt, alle jollesejlere kender. Ballasten blev genindført, og ca 150 kg cementklodser med jernpropper er nu anbragt over kølen.

Omkring 1985 fik vi udskiftet de fleste tilbageværende originale bord under vandlinien, og lagt ny bundbrædder overalt. Nogle af de originale spanter og bundstokke blev ved den lejlighed også skiftet eller suppleret; de var begyndt at flække og smuldre, vistnok bl.a. som følge af jernsømmenes reaktion med syren i egetræet; råd eller anden biologisk nedbrydning var der ikke tale om. Den foreløbig sidste operation fandt sted i 1994, hvor godt 2½ m af den styrbords lønning blev udskiftet, efter at vi havde fundet et blødt punkt under det forreste toldebord. Disse og andre mindre vedligeholdelsesarbejder er blevet udført af min far.

Jollen har i dag den rig, den fik i 1929, med tilføjelse af et løst spryd og klyver, som vi fin-

der lettere og mere effektivt at bruge end det gamle topsejl. Smakken blev udskiftet i 1962, og igen her i 1996, hvor vi har fået et helt nyt sæt sejl. Efter nogen betænkelse blev det ved den sidste udskiftning besluttet at gå over til moderne materialer, til afløsning for bomulden. Den håndværksmæssige udførelse er naturligvis meget anderledes i dag end da den forrige smakke blev syet i 1962, og materialet forekommer uhåndterligt og larmende i forhold til bomuld. Sejlmæssigt må det imidlertid indrømmes at der er tale om en klar forbedring: jollen sejler hurtigere og går tættere til vinden med de ny sejl - præcis som lovet af sejlmageren, Niels Christiansen i Valdemarsgade.

Brug og pasning i de første år. Ærø 1911-1923

»Inga« var i flittig brug fra søsætningen i 1911. Af farfars notesbog fra tiden i Ommel kan man ane årets gang i små glimt, med ture til bl.a.

Hans Jensen med sit ældste barnebarn i »Inga«, sommeren 1948. - Min første lektion i jollesejlad.

Stjoul og Vemmenæs på besøg hos venner og familie. Der blev ind imellem sejlet forsyninger af bl.a. frugt og tørv fra Tåsinge. Inden landsætning for vinteren kunne der også hentes juletræ til Ommel. Sejlad på den årstid kan selv i det beskyttede øhav være en barsk fornøjelse; farfar fortalte om en tur, hvor han på vej hjem mod Ommel helt tabte orienteringen i en tæt tåge - han kom efter mørkets frembrud tilfældigt i land ved Strynø Mølle, hvor han fik husly til næste dag.

Det meste af året lå jollen ved en pæl ud for Strandbyen, om vinteren fik den en mere beskyttet plads i Kleven. Et af de allerførste år oplevede man en usædvanlig storm, som sendte store skibe på grund og ødelagde mange af bådene ved Strandbyen. Også »Inga« drev mod land, og fik et knæk i den bagbords lønning; dog ikke mere end hvad en god skibstømrer kunne reparere uden at der blev varige men.

Jollen lå generelt på land fra omkring jul til

marts/april. Tilsyneladende blev der på den tid ikke malet før forårets søsætning, men derimod senere på sommeren; det er i al fald registreret for et enkelt års vedkommende.

Indenbords blev der tjæret op til underside af bundbrædderne. Ovenbords blev der brugt hvid maling. I mange år var det »zink-hvidt«, som blev rørt op til en tynd konsistens med »maler-fernis« (linolie) og pulver af »pariser-blåt«, som gav den rette kridhvide farve. Af farmors regnskabsbog kan vi se at jollen i 1921 fik »patentsmørelse« for 4 kr; der var utvivlsomt tale om Hempels bundsmørelse, som farfar tidligt gik over til. Hempel var jo kommet på markedet i 1915. Regnskabsbogen viser også køb af mønje, maling, ny fald, støvnjern, etc., og i april 1923 en ny fangeline for 1 kr. Fangelinen var selvsagt overordentlig vigtig som fortøjning når jollen lå for svaj ved en pæl; den blev viet en ganske særlig omhu og opfindsomhed, både i tiden på Ærø og senere i Ballen.

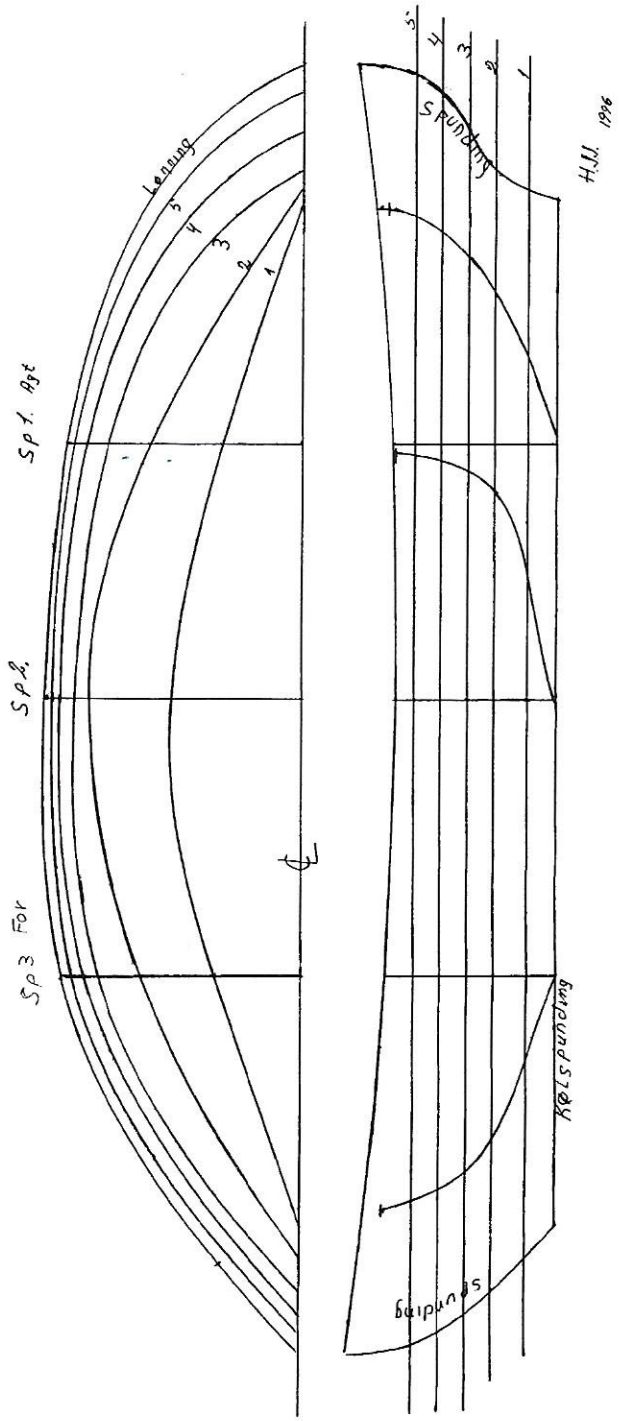
Fjerde generation ved roret. Hans Jensens aldste oldebarn, Anders, på kryds ved Skarø Rev, sommeren 1995. Man ser den rebede smakke og en smule af »skvætbordet«

Regnskabsbogen rummer omkring nytår 1920 - 21 en post »Billeder »Inga«, kr 4,50«. Det refererer givetvis til to bevarede billeder, nemlig et foto taget af fotograf Herman Jacobsen i Marstal, og en tegning gjort efter dette foto af Marstalkunstneren H. A. Hansen, kendt som »Spillemandens Hans« og ophavsmand til mange skibsportrætter udført for skippere og redere i Marstal. Et nærmere studie af de to billeder antyder måske hvorfor H. A. Hansen var så populær hos Marstal-skipperne. Fotoet (lidt uskarpt) viser »Inga« for fulde sejl i en jævn til frisk vind ud for molen i Marstal, med et ubestemmeligt antal mennesker løst grupperet om bord. Tegningen er knivskarp og viser »Inga« med rebede sejl i noget hårdere vejr; farfar ses i fuld skikkelse ved roret, og farmor med den ældste søn Gerhard er anbragt pænt siddende på en af de mange tofter; ud over disse forbedringer er der

rent ud sagt fusket med størrelsesforholdene, så jollen syner mindst en halv gang større end sine 18 fod. Det var rigeligt de 4½ kr værd, hvis det virkelig var hele prisen, og billedet havde en hædersplads hos farmor og farfar.

Arbejdet som skibstømmer i Marstal begyndte på Bondegårds Værft, hvor en vis Ludvig Johansen også var ansat. Da Johansen året efter startede sit eget værft flyttede farfar med som en af de første medarbejdere, i oktober 1912. Det følgende forår lagde man kølen til to næsten ens newfoundland-skonnerter, »Iris« og »Bonavista«, som blev søsat med et par måneders mellemrum i 1914. Derefter fulgte den tre-mastede »Fulton« i 1915, og så ellers en nybygning om året indtil en brat afslutning med »Astræa« i 1921. Krisen havde ramt Marstal, og notesbogen viser at der i de følgende år trods fortsat ansættelse hos Johansen blev alt for megen tid til sejlture og til strandjagt og

68 Rekonstruktion af en 16-fods Motorjolle efter Jens Jensens Skabeloner.

Med kun tre spanteskabeloner og de to stævnskabeloner er jollens facon lagt nogenlunde fast, som her vist i plan og opstalt i en bådebyggers streg. Der er dog plads til variationer i jollens linier, alt efter smag og håndlæg. Skabelonerne er tegnet ind på opstalten, hvor de markerer indersiden af bordene og dermed den såkaldte spunding langs køl og stævne.

torskepilkning fra »Inga«. I 1923 solgte farfar huset i Ommel og flyttede til Fyn, hvor han overtog min farmors fødehjem, et lille husmandssted i Ballen. For mange andre var dette også afslutningen på en epoke i Marstal, som dog har fået et unikt minde i de stadig sejlen- de skibe »Bonavista« og »Fulton«.

»Inga« i Ballen 1923-1996

»Inga« fulgte med til Ballen, hvor den fik fast plads for svaj ved en pæl ud for Syltemade Å. I de følgende år sejlede familien hver sommer flere jolle-ladninger frugt og bær af egen avl til Ommel, hvor der var god afsætning for den slags. Efter ombygningen i 1929 blev der også mulighed for lidt vodefiskeri; det var dog kun en fritidsbeskæftigelse, en 18 fods jolle er trods alt ikke det mest effektive til det formål.

Under og lige efter Anden Verdenskrig fik skibstømmerhåndværket en renæssance, og fra april 1941 til maj 1957 arbejdede farfar igen i sit gamle fag som en af veteranerne hos Ring Andersen i Svendborg. Man byggede i den periode flere galeaser og skonnerter, hvoraf nogen endnu kan træffes i de lokale farvande. Samtidig med at træskibs-epoken uigenkaldeligt sluttede, gik farfar nølende på folkepension. Efter et langt liv med skibe blev »Inga« en væsentlig del af hans otium, og han sejlede i jollen til et par måneder før sin død i 1966, knap 80 år gammel.

Vi tog i disse sidste år ofte til Skarø (hvor voddet en sjælden gang blev brugt), underti-

den også til Drejø og Hjortø, og helst en gang om året til Ommel på besøg hos gamle venner. Som ældste barnebarn blev jeg på de ture indviet i jollens historie og sejladens kunst. Jeg fik gennem årene også indprentet og indøvet reglerne for pasning og vedligehold af jollen, som farfar havde bestemt at jeg skulle overtage efter ham. Intet blev overladt til tilfældighederne, og procedureerne for vinteroplægning og forårsklargøring var grundige for at sige det mildt. Parolen var med jollen som med alt andet i ens varetægt at »man skal passe på sit kram«.

Den parole har vi så søgt at efterleve, og »Inga« sejler stadig med hjemsted i Ballen. Ansvaret for jollens bevarelse - og dermed også brugsretten - har jeg delt med mine brødre, så forårsklargøringen bliver udført selvom jeg i perioder er borte fra det sydfynske. At far som fagmand har hjulpet med pasning og reparationer har naturligvis betydet meget for jollens fortsat gode stand.

Trods al denne omhu trænger spørgsmålet sig på, hvor gammel »Inga« kan nå at blive i aktiv tjeneste. Indtil videre har vore ture til Strynø og det ny Smakkecenter imidlertid været retur-rejser, og vi satser på nogle år endnu i en jolle, der foreløbigt har været til nytte og fornøjelse for fire generationer.

Kaj Nykjær Jensen, f. 1947. Ingeniør.

Siden 1970 ansat i COWI ved forskellige afdelinger i ind- og udland, de seneste tre år i Saudi Arabien.